Műveik, melyek a történelem raktárában őriztetnek, antik tárgyakká nem válhatnak, nemes patina nem fog rajtok, mert nem oly anyagból valók. Rozsdalepte ócskaságok, melyekre jótékonyan borul a «feledékenység köde».

BALLAGI ALADÁR.

TÁRCZA.

* **Két spanyol Atilla-dráma.** Schæffer Adolf: «Geschichte des spanischen National-Dramas» (Lipcse, Brockhaus, 1890.) cz. művének I. kötetében (69. és 289. lapjain) két spanyol Atilla-drámát ismertet. Érdemes volna Atilla életének különböző feldolgozásait az összehasonlító irodalomtörténet szempontjából vizsgálni s ehhez adalékúl röviden megemlékezünk e drámákról. Az egyiket Cristobal de Virués írta, ki műveit 1609-ben «Obras trágicas y liricas» czím alatt adta ki Madridban. Drámája, *Atila furioso*, telve furfangos cselekkel, titkos találkozókkal, számos gyilkossággal, méreggel, de hatásos jelenetekkel is. Atilát kedvese Flaminia apródruhában kiséri, azonban a királyné is beleszeret s légyottra hívja. Flaminia az ismertetőjelt a királyné egy titkos imádójának adja s Atillát is elviszi a találkozóra, ki nejét megöli, de nem Flaminiát veszi aztán nőűl, hanem egy szép fogolynőjét, Celiát, miért kedvese megmérgezi. Atilla deliriumában őt is, Celiát is leszúrja. Atilla, mint látni való, valóságos spanyol hőssé vált!

Ugyancsak ilyen rémdrámát írt Luis Velez de Guevara is (1570—1644) *Atila, azote de Dios* czímmel. Atilla itt is őrültségi rohamban múl ki, melybe megmérgeztetése vetette. Érdekes Atilla egyik kedvesének alakja, ki eleintén nagy keresztyéngyűlölő, de a kereszt csodája megtéríti és szent mártirnővé válik. Guevara művében is találkozunk azonban egy pár költői helyzettel, nem úgy, mint az e korbeli német, spanyol s angol dráma-utánzatokban, az úgynevezett Haupt- und Staatsaktionokkal. *l+b.*

*

* **A régi protestáns graduálokról.** Az Irodalomtörténeti Közlemények harmadik füzetében egy régi, ma már elveszett protestáns énekeskönyv van ismertetve, melynek tartalma csak megerősít egy régi, már nyolcz-kilencz évvel ezelőtt kifejezett föltevésemben.

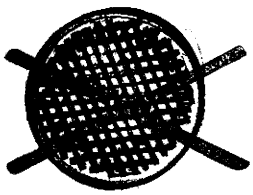

Tudomány-Egyetem Könyvtára FOLYÓIRATOK Szeged

«A XVI. század magyar lyrai költészete» czímű munkámban (10—11. és 17—18. lapokon) megtámadtam Toldy Ferencznek azon nézetét, mely a XVI. századnak némely kézirati énekgyűjteményében, névszerint egy gyulafejérvári (Batthyány-féle), és két sárospataki codexben katholikus karkönyveket látott. Toldy véleményével szemben, a ki ezen énekeskönyveket a középkori katholikus hymnusfordítások maradványainak, még pedig nyelvben alig változott maradványainak tartja, azt vitattam, hogy ezen énekgyűjtemények, habár katholikus hívek használatára szolgáltak is, mind csupa XVI. századbeli, még pedig föltétlenűl protestáns eredetű termékeket foglalnak magukban. Állításom helyességéről meggyőződhetik bárki, — vitattam tovább, — ha a katholikus karkönyvek hymnusait, zsoltárait és a többi rituális énekeit összehasonlítja a legrégibb református énekes könyvekkel, például a nagydobszai codexszel, a Székely István zsoltáraival, a Gelei-Katona-féle Öreg Graduál rituális darabjaival, stb.-vel, a mikor is mindezen énekgyűjteményeknek feltünő, mondhatni teljes egyezését nem magyarázhatja másképp, mint közös származásból, vagyis kénytelen lesz elismerni, hogy a Toldy szerint katholikus énekeskönyvek a protestáns fordításokból keletkeztek, még pedig csak akkor, midőn a római egyház önfentartása érdekében kénytelen volt a reformátiót e térre, a magyar nyelvű istentisztelet terére követni.

Azóta e föltevésem némi módosuláson ment át. A dolognak ugyanis más magyarázatja is van. A gyulafejérvári és sárospataki codexek, valamint a protestáns énekgyűjtemények tartalmi egyezésének megmagyarázására nem szükséges ahhoz a föltevéshez fordulnunk, hogy a katholikus egyház a maga énekszükségletét protestáns termékekből fedezte, hanem a kérdés egyszerűen és természetesen úgy oldható meg, hogy nyiltan és bátran kijelentjük, hogy a Batthyány-hymnarium és a sárospataki codexek soha sem voltak katholikus használatra szánt karkönyvek (chorálék), hanem épen olyan tősgyökeres, protestáns kéztől irott protestáns istentiszteletre rendelt, rituális énekgyűjtemények (graduálék), mint a XVI. századnak számos más kézirati és szintén nagy számú nyomtatott énekeskönyvei, mint akár az Öreg Graduál avagy épen az az elveszett énekeskönyv, melyről az Irodalomtörténeti Közlemények legújabban adtak hírt a magyar irodalomtörténet barátainak.

Toldy Ferenczet ugyanis megtévesztette e kézirati énekgyűjtemények tartalma, a minthogy az ma is könnyen félrevezetheti a protestáns énekköltészet történetében járatlanabb kutatót. Az első pillantásra ugyanis mind ezen protestáns énekeskönyvek, kezdve a nagydobszai codexen, végezve a

legkálvinistább püspökök, Gelei Katona és Keserüi Dayka által szerkesztett Öreg Graduálon, megannyi katholikus karkönyveknek mutatkoznak, melyek a katholikus egyháznak mindennemű szertartásos énekét és imádságát magukban foglalják, melyeknek beosztása is egészen a katholikus chorálkönyvek nyomán jár, midőn egymásután közlik a litániákat, introitusokat, prosákat, antiphonákat, zsoltárokat, responsoriumokat, benedictiókat stb.-iket, a mely eredetileg katholikus rituális termékek közül a mai protestáns énekeskönyv csupán a zsoltárokat és dicséreteket (hymnus-féléket) tűri meg a maga lapjain.

A katholikus Toldy Ferencznek e tévedése annál könynyebben érthető, mert ím a nagy protestáns tudós, Bod Péter is csak restelkedve akar az ilyen katholikus tartalmú és beosztású énekeskönyvben protestáns énekgyűjteményre ismerni, midőn a saját felekezetének mintegy mentségére így nyilatkozik (1758-ban) az Irodalomtörténeti Közleményekben leírt, már többször említett régi graduálról: «Láthatjuk ezen énekeskönyvből, hogy a reformátió az éneklésben is lassan-lassan ment elő; mert ennek előtte száz esztendővel meg voltanak az istentiszteletben az antiphonák, responsoriák és egyéb czeremoniás szokások, *a melyek már most Isten kegyelméből elhallgattak.*» Különben Bod Péter óta ismét száz sőt még száznál is több esztendő mult el, de még most is sok protestáns ember csak röstelkedve fogja elismerni, hogy a reformátió kezdetén az új istentisztelet nyelvben igen, de tartalomban és beosztásban alig valamicskét különbözött a kárhoztatott régi egyházi szertartásoktól.

Azonban az újabb irodalomtörténeti kutatásnak kötelessége kijelenteni, még ha oly kiváló tekintélynek, mint Toldy Ferencznek dől is meg az állítása, hogy a XVI. században nincsenek magyar katholikus énekgyűjtemények, a mint hogy a költészetnek más terén is az egész századon át teljes némaságra van kárhoztatva a katholikus múzsa.*

Kardos Albert.

*

* **Nagyfalvi Gergely ismeretlen Carmene.** A magyar irodalom búvárainak figyelmét egy ismeretlen költőre hívom föl. A XVII. évszáz elején kelt és görög köznyelven Erdélyben irott magyar tárgyú históriai énekre akadtam, melynek forrásainak kutatása közben a havasalföldi küzdelmekre vonatkozó magyar históriás énekeket is olvasgatva, ezeknek forrá-

* Ez irodalomtörténeti igazságot a magam részéről már érintettem az Egyetemes Philologiai Közlöny 1891. évi folyamában, valamint «A magyar szépirodalom története» czímű munkám 61—62. lapján.

sait: a *Scriptores Rerum Hungaricarum minores* czím alatt ismert gyűjteményben végig lapozgatva, a *Joannes Decius Barovius* (Baronyai Decsi)-féle commentároknak Kovachich által közzétett X. decasában a Báthory Zsigmond által Moldova ellen intézett hadjáratról szóló 3. fejezet végén a következő Notabenet találtam:

Hæc memini, quando gesta sunt; sed omittit *Stephanum Tholdi* et Moysen *Székely*, quorum consilio et virtute res ea præcipue gesta fuit, quod et *carmine* in Transylvania *celebravi*. *Gregorius Nagyfalvi*.

Minthogy az említett görög költemény vonatkozásait, egyező és eltérő felfogását a megfelelő magyar históriás énekekkel párhuzamba kellene állítni, a Jacobinus prózai megemlékezését költői formába öntő és mondhatni nyomról nyomra versben fordító Szőllősi históriás énekén kívül, felette érdekes lesz vala, a határozottan ugyan e korban keletkezett költemény ismerete, melyet *Nagyfalvi Gergely* írt és *közzétett*, mit a *celebravi* szó igazol. Öneki köszönhette Kovachich a Baronyai Decsi-féle *decas*-t is, melynek hangja tárgyias, nyelve jó és zamatos latin; őszintesége kétségbe vonhatatlan. Ugyanis az ő másolata jutott *Doka Mihály*, pozsonymegyei szolgabiró birtokába, kinek szívességéből közölte Kovachich.

Szőllősi művének a Szinan basa hadjáratára vonatkozó része Jacobinust nyomon követi. E résznek érdekes párhuzamát találtam meg az említett görög költeményben; de minthogy a moldvai vajdaság érdekében történt erdélyi támadás történetére nézve Baronyai Decsiétől eltérő forrást használhatott *Nagyfalvi Gergely*, úgy történelmi, valamint irodalmi tekintetből érdekes lenne Nagyfalvi költeményét megtalálni. Magam utána jártam a *N. Múzeum* könyvtárában a Lexikon Eruditorum czédulái közt, *Szabó Károly* R. M. K. tára mindkét kötetében az Akadémia könyvtárában, de nyomára nem akadtam. Hátha valamelyik vidéki könyvtárból vagy levéltárból előkerül, mint a hogy a könyvtáblából napvilágra jutott históriás ének a havasalföldi háborúról. És ha Bocatius János *Hungaris*ában (megjelent Bártfán 1599) található az erdélyi háborúkban szerepelt hősökre vonatkozó egy pár latin költemény: nem lenne fölösleges az e korszakbeli *latin* epikát is egybeállítva, képét megrajzolni annak a költői lendületnek, melyet a török járom lerázása mellett lelkesedő költők idéztek elé.

Ujolag bátor vagyok a magyar irodalom búvárainak figyelmét az e korbeli epika lappangó hagyatékára fölhívni. Tinódi Sebestyén utáni és Zrínyi Miklós előtti epika termékeinek kutatása még újabb adatok nyomára vezethet.

Hegedüs István.

*

* **Két alapítvány hollandiai egyetemeken tanuló magyarok számára.** A *duisburgi* akadémián a mult századokban magyar kiköltözöttek áldozatkészsége honfitársaik számára jótéteményeket alapított (Tholuck: Das akademische Leben . . . II. k. 250. l.)

Az *utrechti* egyetem «Stipendium Bernhardinum»-át egy Bernhard Dániel nevű német születésű, de Németalföld gyarmatain megvagyonosodott ember alapította, ki 1761-ben 9000 font sterlinget tett le tizenkét pfaltzi tanuló részére, ezek hiánya esetében pedig ugyanannyi más vidéki német és magyar studensnek, hogy öt-öt évig módjok legyen Utrechtben tanulmányozni. Az eredeti segély 350 frt volt, mely fokozatosan folyvást emelkedik (Sepp: Stinstra. II. k. 33. l.). *Zoványi Jenő.*

*

* **Magyar stipendiumok külföldi egyetemeken.** A külföldi egyetemeken tanuló magyar ifjak számára tett alapítványok lajstromozását legelőbb (1778-ban) Benkő kisérlette meg (*Transsilvania.* II. 305), mihez Marienburg (*Geographie* des Grossfürstenthums Siebenbürgen. I. 92) és Schwartner (*Statistik* des Königreichs Ungern. 2-te Ausgabe. II. 414., 430.) újabb adalékokkal szolgáltak. Ezek azonban gyönge kisérletek gróf Kemény Józsefnek «Die Stiftungen des Auslandes für die dort studierende Jugend Ungarns und Siebenbürgens» czímű értekezéshez képest, mely 1844-ben a Kurz-féle «*Magazin* für Geschichte, Literatur und alle Denk- und Merkwürdigkeiten Siebenbürgens» I. kötete 90—91. lapjain jelent meg, s e tárgyban méltán nevezhető alapvető tanulmánynak.

Ehhez sorolható, az újabb időben e tárgyban közzétett dolgozatok közül különösen kettő. Az egyik, Szilágyi Ferencz hátrahagyott értekezése: «Erdélyi ifjak iskoláztatása külföldi egyetemeken», — a másik, Szalay Károly három czikke: «Adatok a külföldi egyetemeken magyar ifjak számára tett ösztöndíjak kérdéséhez», melyekben a leydai, a gröningai és a franekerai egyetem magyar stipendiumait ismerteti. Az előbbi a *Protestáns Közlöny*, ez utóbbi a *Sárospataki Lapok* 1884. évfolyamában jelent meg.

Kemény József értekezését kivonatban lenyomatta, s némi megjegyzésekkel ismertette P. Szathmáry Károly a Gyulafehérvár-nagyenyedi *Bethlen-főtanoda történetében* (104—107. l.), mely ismertetését P. Szathmáry ekkép végzi: «ez alapítványokról azonban megjegyzendő, hogy nagyobb részök az igénybe nem vétel, vagy más körülmény miatt, *elévült*». Mi a multban lehetséges volt, vajjon nem történhetik-e meg napjainkban is? Részemről legalább, ismervén ez alapítványok

állását, úgy vagyok meggyőződve, hogy ha időről időre felhívjuk a figyelmet az alapítványok kérdésére: azzal nem csak tudományos czélt szolgálunk, hanem esetleg gyakorlati érdekeket is. A stipendiumokra vonatkozó közleményeket mindenkor szívesen fogadom s teszem közzé.

Zoványi úr föntebbi notitiáinak közlése alkalmából, én is előállok hasonló tárgyú két adalékkal. Mind a kettő gyűjteményemben lévő kéziratos eredeti följegyzés, s nincs ugyan alattuk névaláírás, mind a mellett mindkettőnek szerzőjét, kezök írása ismerete alapján, bizton meghatározhatom.

Az egyik anonym jegyzetről teljes biztossággal állíthatom, hogy *Borosnyai Lukács Simeon* keze írása. Ez a férfiú a marosvásárhelyi ref. egyháznak volt első «nagypapja» 1767-től 1802-ig, s élte vége felé egyszersmind az erdélyi ref. egyház generális notáriusa. Atyja, Borosnyai Lukács János, erdélyi ref. püspök volt, anyja *svájczi* nő (ld. Koncz József: *A marosvásárhelyi ev. ref. collegium ismertetése.* 240. l.), mely körülménynek tudandó be alkalmasint, hogy az egyébként magyar ifjak által aránylag kevéssé látogatott berni akademiára ment. A berni alapítványról szóló itt következő följegyzésében az «időmben» szó, bizonyára az *1750*-es évek legvégére, s az *1760*-asak elején fennállott viszonyokra vonatkozik.

«A *berni beneficium*-on vagy stipendiumon szokott lenni rend szerint négy magyar tanuló ifjú. Egy debreczeni, kettő pataki, egy pedig erdéllyi, két-két esztendeig.

A beneficium ezekből állott időmben, mert a mint értettem, azután változott:

1mo. Mikor megérkezett oda valamelly iffju, csináltattak számára egy rendbéli szép öltöző köntöst fein fekete posztóból ugymint felső rockot vagy mentét, ujjas dolmánynyal s két nadrággal, melly is belé került mintegy fl. Rh. 50.

2do. Apró köntösre, papucsra, strümfre adtanak Duc. 4.

3tio. Ugyan akkor legszükségesebb könyvekre fl. Rh. 24.

4to. Ott mulatásának ideje alatt minden hónapra adtanak szállásra, asztalra fl. Rh. 12. melylyel az akkori időben bé is érte.

5to. Végezetre, elmenetelekor uti költségre, vagy a mint némellyek nevezték *palástra* fl. Rh. 60.

Ez, időmben így volt, de a mint fellyebb is megjegyzém, azután változott, mert a köntös helyett is most (t. i. körülbelül az 1770-es évek végén) pénzt adnak, de nem tudom mennyit. Jobb vólna azért ollyantól menni végére, a ki nem régiben fordult ott meg, mint példának okáért Tiszteletes Szász uram a szentistváni * pap.»

* A marosi ref. egyházmegye ekklézsiája Maros-Tordamegyében.

Borosnyai ezen följegyzése nyilván valamely külföldi akademiákra készülő fiatal ember számára készült. A berni stipendiumról az eddig ismert adatoknál sokkal részletesebb, pontosabb s átalán érdekesebb képet nyujt. Eddig Kemény nyomán (I. 85), csak annyit tudtunk arról a magyar alapítványról, hogy «Bernben évenkint négy tanuló 144 forintnyi segélyben részesült; mindenikök mindjárt kezdetben a szükséges könyvek és ruhanemüek beszerzésére 94 forintot, végleges elutazásukkor pedig 30 forintot kapott».

Az utrechti akademiáról szól a másik, szintén anonym följegyzés. Szerzője — keze írásáról bizton felismerhetőleg — *Csernátoni Wajda Sámuel*, a philosophia tanára a marosvásárhelyi ref. collegiumban 1785 jun. 3-tól 1803. nov. 12-én bekövetkezett haláláig. Külföldi utazásairól vezetett kézirati naplója szintén birtokomban van, melyből látjuk, hogy 1776. jun. 21-én indult ki Deésről Utrechtbe, s peregrinatióját 1778. nov 7-én fejezte be Udvarhelyt. Az itt következő följegyzés tehát körülbelül *1777*-ki állapotokról szól.

«*Az utrechti beneficium* csak liberum és nincsen bizonyos számhoz kötve. Bizonyos summa pénzt angáriánként osztanak el; ha kevesen vagynak háromszáz forintnál is több jő egynek, a veterarium beneficium pedig áll negyedfél száz forintból egynek, a mely csak két személyhez vagyon kötve és rend szerént a harmadik esztendőben kapják el, de sokan a másodikban is elérik. A tanítást ingyen adják a professorok a magyar stipendiariusoknak.»

Utrechtben kétféle magyar stipendium volt. Az egyiket Evenvein és Bernardin kisasszonyok alapították, tisztán csak szoros értelemben vett magyarországi származású református diákok javára; a másikat Hollandia rendei alapították Magyar- és erdélyországi református tanulók számára.

A jótéteményesek száma Kemény szerint (I. 86) nem volt megállapítva, az azonban igen, hogy a két legidősb diák külön-külön hatszáz forintot kapjon, s a többi magyar és erdélyi diák arányosan osztozzék a fennmaradó summán. Csernátoni Wajda Sámuel mint erdélyi, kétségkívül a rendi alapítvány beneficiariusa volt, jegyzetében azt írja le, még pedig körülményesebben, s a kiosztott összegeket másként adva, mint Kemény József. *Ballagi Aladár.*

*

* **Arany János és a Hármas História.** Arany János abban a felköszöntő versében, melyet gyermekifjú korában tanítójához intézett s mely most a «Hátrahagyott iratok» (18. füzet, XVI. l.) között olvasható, a Hármas História hatása alatt állott. Versében leírja Paris ítéletét:

Junó gazdagsággal Parist megbiztatta,
Egy arany almáért, de el nem kaphatta.
Minerva tudományt igér s bölcsességet
De ezzel sem ére szándékában véget,
Vénusnak végtére az volt igéreti
Hogy a legszebb leányt ölébe ülteti.

Honnét ismerhette a 10—12 éves gyermekifjú ezt a történetet? Hallerből, hol Paris ígyen beszél: «Mercurius így szólt hozzám: Ha Junónak kedvezesz, az gazdag és tekintetes emberek között téged legnagyobbá teszen. Ha Minervának, az mások felett való nagy tudománynyal ékesít fel. Ha Venust ítéled szebbnek, jutalmúl oly szép asszonyt ad neked, a görögök fejedelmei közűl ragadván el, kinek mássa nincsen egész Görögországban.» Arany nem ragaszkodott a történethez, ebben a rímelés akadályozta. *Dr. l. b.*

Az Athenaeum kézi lexikona. A tudományok enciklopédiája, különös tekintettel Magyarországra. Szakférfiak közreműködésével szerkeszti dr. Acsády Ignácz, a M. Tud. Akademia lev. tagja. Számos térképpel és műmelléklettel. Budapest, Athenaeum, 1891. Megjelenik 40 füzetben. Egy-egy füzet ára 40 kr.

E század elején, számos magyar encyclopædia látott napvilágot: Ladvocat tíz kötetes Dictionariuma Mindszenti Sámuel fordításában, Budai Ferencz Polgári Lexicona, a Közhasznú esmeretek tára (a Conversations-Lexikon szerént) tizenkét kötetben, s végre 1837-ben Dr. Gombos Dánielnek kevéssé ismeretes Pólgári (!) élethez való Lexicona. Ezek elavúltak. Az 1850-ben többek közreműködésével, tudtommal Tóth Lőrincz szerkesztésében megindult Újabbkori ismeretek tára, a «jelenkort» tárgyaló VII. kötettel 1858-ban ért véget. Akkoriban viszonyainkhoz mérten magas színvonalon állott ez a mű; ma már ez is avult, több mint harmincz esztendő peregvén le megjelente óta. Újabb kisérlet volt a Szent-István társulat Encyclopædiája, mely nagy apparátussal, kiváló munkaerőkkel kezdte pályáját, de végtére is nem szolgált egyébre, mint hogy szaporítsa az irodalmi torzszülöttek lajstromát. Mert az egyetlen *A* betű anyagára nézve *épen fele része* a tizenhárom kötetes nagy munkának. György Aladár azon kísérlete, hogy merőben szakférfiakból álló munkatársakkal adjon ki egy Magyar Encyclopædiát, — nem tudott tovább menni a megbeszélés és gyűlésezés stadiumán. A többi encyclopædia

pedig, mint a Heckenasttól 1860-tól 63-ig tíz kötetben kiadott Ismerettár, az említésre is alig méltó Somogyi Ede-féle Magyar Lexikon, az egyébként elég jó, de kisszerű Wekerle-féle Kis Lexikon, — jobbára compilatiók, melyek közönségünk bárminő szerény kivánalmainak sem felelhetnek meg.

Dr. Acsády vállalata tehát idejében jött, s elég bele pillantanunk, hogy az *eredeti* gyűjtés félreismerhetlen jeleit meglássuk benne. Midőn F. A. Brockhaus 1816-ban Lipcsében «Allgemeine deutsche Real-Encyclopädie für die gebildeten Stände» czím alatt megindította azóta számtalan kiadást ért Conversations-lexiconi vállalatát, czímlapjára nyomatta, hogy ez «*Original*-Ausgabe», s oda illeszté a Calderonból vett mottót:

Wie sie der Verfasser schrieb,
Nicht wie sie der Diebstahl druckte,
Dessen Müh' ist, dass er richte
Andrer Mühe stets zu Grunde.

A már akkor régi firma, a tapasztalt kiadó jól tudta miért emelte ki gyűjteménye eredeti voltát. Németország művelt közönsége már akkor saját tapasztalatából tudhatta, hogy ha ilyfajta munka írója vagy írói nem képesek jobbára eredeti közlemények megírására, ha csak fordítnak vagy ugyanoly nyelvű művekből compilálgatnak: még e másoló munkát is okvetlenül rosszúl végzik. Mire nálunk fő-fő példa a Somogyi-lexikon.

Dr. Acsády Kézi Lexikona nem fordítás, hanem, a menynyiben ilyenféle műveknél szó lehet róla, minden ízében eredeti, önálló dolgozat, mely nagyobb czikkeknél, az irodalmi forrásokat is megemlíti. Minden tudomány és ismeret a kor színvonalán nyert benne helyet, melyek közül szerintem főleg a jogtudományi rész feldolgozási módszere s tolmácslása válik ki.

Korunk egyetemes irányához képest, e gyakorlati czélokra szánt mű igen természetesen legnagyobb súlyt a nemzeti jellegre fektet. A Magyar Globus áll előtte, azt veszi első sorban tekintetbe. Vagyis kikereste, s eltalálta az archimedesi pontot, melynek alapján legyűrheti az egyetemes szempontból kétségkívül minden tekintetben részletesebb, és kimerítőbb német encyclopædiákat. A mi azokban van, azt in nucleo mind megtaláljuk ebben a kézikönyvben is, de tömérdek, minket épen legközelebbről érdeklő tudnivalóért hiába fordulunk Brockhaushoz, hiába Piererhez, hiába Meyerhez, míg itt a legnagyobb valószinűség szerint meglelhetjük.

Ez a Lexikon ugyanis nem csak multunkat tárja föl, hanem fölvesz a közélet bármely ágában szerepet vivő min-

den magyar embert. Csoportosítja közmondásainkat: «pl. az *arany*, az *asszony* közmondásainkban.» Megmagyarázza a népies és régi szólásmódokat sőt az egyes avult kifejezéseket is (aggnő-beszéd, aggszó).

Irodalmunk történetéből nem csak az írókat, hanem műveiket is címök szerint, külön jelszó alatt adja (Adorjánok és Jenők, színmű br. Jósika Miklóstól; Ágis tragédiája Bessenyei Györgytől, 1772, Mária Teréziának ajánlva; Alkonyatkor, vígjáték Tóth Lőrincztől). Sőt még tovább megy. Remekíróink közhelylyé lett passusait, mint pl. *Átok* reád magyarok hazája, Átok reád te pártos büszke nép! (Vörösmarty Salamonjának kezdő sorai) *Átok* reád viszály hona, Már nem vagyok fiad (Tárkányi Béla Coriolánjának kezdete) stb. szintén külön, kezdőbetűik szerint közli. Ezt én igen jeles gondolatnak tartom, melyet hiába kifogásolnak: jogosultságát úgy vélem nem lehet kétségbe vonni. Minden újabb lexikon fölveszi az idegen szótárak anyagát, megmagyarázza mit tesz: conticuere omnes, — ars longa vita brevis, — parturiunt montes, — tu l'as voulu, — videant consules. Ha ez helyén van, igen helyesen járt el Dr. Acsády úr, midőn amaz analogia szerint, nemzeti önérzetünk mai állásának megfelelőleg, lajstromra vette a magyar remekírók közforgalomban lévő mondásait is, szerzőjük, s az illető mű nevével együtt, melyben előfordúlnak.

B. A.

A kassai püspökségi könyvtár codexeinek és incunabulumainak jegyzéke. Összeállította Récsei Viktor pannonhalmi benczés, a római árkádiai akadémia tagja stb. Budapest, Hornyánszky V. könyvnyomdája, 1891. Ára 1 frt. 8-r. VIII + 109 lap.

Kassa városában annyi a könyv, mint kevés más vidéki városunkban. A részint kissebb, részint egészen új könyvekből álló tanintézeti gyűjteményeket, minők az állami főreáliskola, a községi elemi és polgári iskolák, a gépészeti ipar-iskola, a gazdasági tanintézet, a premontréiek főgymnasiumi tanári könyvtára stb. számba se véve, — tudomásom szerint nem kevesebb mint hét nagy könyvtár van ott, melyekben a régi irodalom erősen van képviselve, ú. m. a püspökségi, jogakademiai, theol. seminariumi, felsőmagyarországi muzeumi, domonkos klastromi, és a premontréi kanonokrendi társházi